

ANTIČKE NEKROPOLE U ŠPILJAMA KAO POSEBNOST KORDUNSKOG PODRUČJA

PIŠE:

**Domagoj Perkić, dipl.
arheolog
Speleološki klub
«Ursus spelaeus» -
Karlovac**

Kroz razvoj čovjeka i ljudske civilizacije špilje su predstavljale važan segment života. U ranijim, prapovijesnim razdobljima njihov značaj bio je znatno veći, pa su i nalazišta u špiljama glavni izvor spoznaja o čovjeku tog vremena.

To se u prvom redu odnosi na paleolitička razdoblja iz kojih su nalazi ili nalazišta na otvorenom prisutni, ali veoma rijetki. Tada se oko špilja odvijao veći dio ljudskog života i smrti. Kasnijim razvojem njihov značaj djelomično opada i vrši se diferencijacija u načinu i smislu korištenja. Kao stalna staništa koriste se rjeđe, dok su kao sezonska (zbog vremenskih prilika, gospodarstvenih razloga) vrlo česta. Špilje kao mjesto zbjega u nemirnim vremenima jedna je od rijetkih konstanti kroz sva razdoblja. Pored navedenog korištene su i kao lovno mjesto, kultno mjesto, kao ostava ili nekropola. Prijelazom iz prapovijesnih u povijesna

razdoblja, odnosno pojavom i razvojem antike, njihova upotreba svodi se na rijetka sezonska staništa ili mjesta zbjega od čega je preostalo vrlo malo materijalnih ostataka. U srednjem vijeku to su uglavnom samo mjesta zbjega, a u suvremenom vremenu privlače pažnju istraživača, znanstvenika i turista, odnosno svih zaljubljenika u lijepo i nepoznato. Dakako, prethodno navedeni odnos špilja i arheoloških lokaliteta nije pravilnost o čemu najbolje svjedoči i ovaj rad.

Špilje kao antički lokaliteti na području Hrvatske spominju se sporadično i uglavnom im nije pridavana veća važnost, osim konstatacije da ih ima. Znatno bogatiji prapovijesni kulturni slojevi, ali i usmjerenost istraživača ka takvim slojevima u potpunosti su zanemarili prisutnost i eventualnu interpretaciju nalaza iz doba antike. Zbog takvog stava ponekad su antički slojevi

Crni kanal u Jopićevoj špilji

foto: Gordan Polić

nepovratno devastirani ili neadekvatno dokumentirani. Među rijetke spomene nalaza iz razdoblja rimskog vremena možemo navesti istraživanja u Markovoj špilji na Hvaru¹ ili špilje Rača na jugoistočnom dijelu otoka Lastova². U novije vrijeme istraživana je pećina na Gradini kod Premanture gdje su obrađeni uglavnom antički nalazi³.

Da su jame i špilje korištene u antičko vrijeme imamo potvrdu i u povijesnim izvorima. Tako npr., L. Annaeus Florus⁴ (druga polovica 1. st. i prva četvrtina 2. st. posl. Kr.) pri spominjanju stanovnika Norika navodi kako su se u ratnim vremenima skrivali po jamama i špiljama⁵. Navedeni izvor i spomen špilja kao mjesta zbjega kasnije koristi i Iordanes⁶ (sredina 6. st. posl. Kr) prilikom pisanja kronike rimskih događanja. Ovo su, za sada, dva najstarija izvora koji spominju život u špiljama⁷.

No, svi navedeni primjeri i za sada poznati lokaliteti govore o špiljama u antici kao mjestu zbjega ili sezonskom staništu. Otkrićem i istraživanjem Bubijeve jame u šumi Srnjak kod Barilovića uočena je neobična devijacija u sepulkralnom ritusu u doba antike⁸. Naime, u inače uniformiranom rimskom svijetu, posebno u smislu sahranjivanja, po prvi put je zabilježeno

sahranjivanje u špiljama. Takvi primjeri poznati su na širem prostoru Evrope, pa i na području Hrvatske, ali uvijek u prapovijesnim kulturama, npr. nekropola u Bezdanjači kod

***Špilje kao
antički lokaliteti
na području
Hrvatske
spominju se
sporadično i
uglavnom im
nije pridavana
veća važnost,
osim
konstatacije da
ih ima***

Vrhovina⁹ u Lici, Jama u Podumcima¹⁰ kod Drniša i najvjerojatnije Baračeve špilje u Novoj Kršljici¹¹. Sve tri nekropole pripadaju srednjem i kasnom brončanom dobu.

Antička nekropola u Bubijevoj jami, osim što predstavlja fenomen, indirektno je uputila na nove spoznaje i interpretacije postojećih nalaza u nekim špiljama, što je uz dodatna istraživanja i arheološke preglede proširilo pojavu sahranjivanja u špiljama u doba antike na nove lokalitete. To se u prvom redu odnosi na Jopićevo špilju u Krnjaku, špilju Lipa na Protulipi i Markovu špilju u Mateškom selu. Ovim špiljama najvjerojatnije se može pridružiti i špilja Vrlovka u Kamanju, no ona predstavlja arheološki lokalitet kompleksnog tipa i potrebna su detaljnija istraživanja za potvrdu navedene hipoteze. Prema novim nalazima i

novim interpretacijama već postojećih nalaza možemo govoriti o mikroregionalnom arheološkom fenomenu, a ne samo izdvojenom lokalitetu. Prostor o kojemu je ovdje riječ obuhvaća područje središnje Hrvatske, odnosno međuriječje srednjih i donjih tokova rijeka Korane i Mrežnice sa svojim slivovima u rijeku Kupu u Karlovcu (prostor koji obuhvaća oko 20x15 km), sa iznimkom špilje Vrlovke ukoliko se i ona potvrdi kao primjer antičke nekropole. Osim Bubijeve jame koja je sustavno istražena, većina drugih špilja samo je probno istražena ili su skupljeni nalazi s površine. No i takvi podaci upućuju da se u njima nalaze nekropole i to samo iz uskog vremenskog perioda treće četvrtine 3. st. posl. Kr.

O interpretaciji devijacije u sepulkralnom ritusu, odnosno mjestu sahranjivanja više je riječi bilo u objavi nalazišta Bubijeve jame¹², no ovdje ću ponoviti kako je to najvjerojatnije posljedica epidemije neke zarazne bolesti (kuga, guba, kolera i sl.) za što potvrdu imamo i u rimskim pisanim izvorima¹³ i povijesnim interpretacijama¹⁴.

JOPIĆEVA ŠPILJA

Jopićeva špilja nalazi se oko 20 km južno od Karlovca, na području naselja Brebornica u

općini Krnjak. Koordinate položaja po Gauss-Kriegeru, a u odnosu na Greenwich su:

X= 50 17 470 N

Y= 55 46 720 E

Z= 201 m

Smještena je u kraškom području Korduna koje spada u plitki krš unutarnjeg pojasa hrvatskog dinarskog krša. To područje inače obiluje brojnim speleološkim objektima koji su od strane čovjeka korišteni u prapovijesnim i povijesnim vremenima. U morfološkom smislu radi se o višetažnom, vrlo razgranatom, speleološkom objektu s tri ulaza, od kojih su dva jamska a treći je otkriven preronjavanjem kroz izvor Vrelca, čime špilja prerasta u špiljski sustav. Ukupna dužina špilje je oko 6710 m¹⁵.

Prva speleološka istraživanja započela su u rujnu 1968. godine kada su je otkrili speleolozi PD "Dubovac". Nakon toga vršena su brojna daljnja speleološka ali i arheološka istraživanja. Prvi podaci o postojanju kulturnih slojeva u špilji dobiveni su upravo od speleologa, a prva probna arheološka iskopavanja vršio je Gradski muzej u Karlovcu 1984. godine¹⁶. Međutim i nakon toga gotovo svaki obilazak špilje rezultirao je pronalaskom površinskih arheoloških nalaza čiji se položaj kartirao, a materijal je pohranjivan u Gradskom muzeju u Karlovcu. Zadnja rekognosciranja špilje, prvenstveno područje "Crnog kanala" izvršili su članovi SK "Ursus spelaeus"¹⁷, kada su također nađeni brojni površinski osteološki, keramički, metalni i dr. arheološki nalazi.

Nedostatak sustavnih arheoloških istraživanja i iskopavanja onemogućuje vertikalni stratigrafski prikaz svih kulturnih slojeva unutar špilje čime bi se dobio odnos između raznih vremenskih perioda u kojima je špilja korištena, ali i uža kronološka determinacija svih

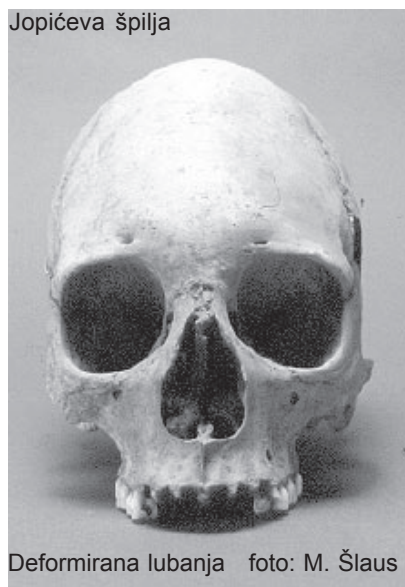
nalaza. Na osnovu postojećih podataka koji su dobiveni u

Jopićeva špilja

Deformirana lubanja foto: M. Šlaus

Jopićeva špilja

Deformirana lubanja foto: M. Šlaus

Mjesto udarca foto: M. Šlaus

manjim probnim iskopavanjima, a najčešće sakupljanjem površinskih nalaza, može se zaključiti da je špilja korištena u antičkim i srednjovjekovnim vremenima, no u različite svrhe.

Naime, u burnim srednjovjekovnim razdobljima špilja je najvjerojatnije korištena

kao mjesto zbjega.

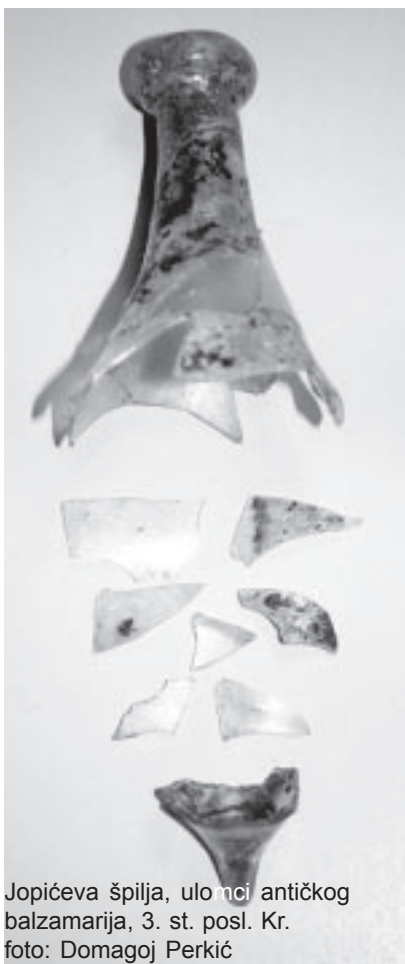
Srednjovjekovni nalazi uglavnom su grupirani u ulaznom prostoru kod oba jamska ulaza, a mogu se okvirno datirati u 12. – 14. st. posl. Kr. Obitavanje u blizini ulaza je logično zbog potrebe za danjim svijetlom i odvijanja prilagođenog ali koliko toliko normalnog života u zbjegu.

Antički nalazi, za razliku od srednjovjekovnih, uglavnom se nalaze na prostorima udaljenim od oba ulaza. Riječ je o

prostorima tzv. "Crnog kanala" i prostoru koji se nalazi istočno od "Ulaza I". Među nalazima posebno se mogu izdvojiti ulomci više komada raznih antičkih keramičkih posuda (vrčevi, lonci, zdjele i sl.), jedna brončana karičica za kosu, ulomak brončane narukvice, manja staklena posuda te 5 komada srebrnog i brončanog rimskog novca koji nam je posebno važan za dataciju nalazišta¹⁸. Svi nalazi uključujući i numizmatičke nađeni su neposredno ispod ili na površini pa se ne može govoriti o raznim slojevima nalazišta, pogotovo što se svi nalazi mogu datirati u vrlo uski vremenski okvir prva dva desetljeća druge polovice 3. st., odnosno 250. – 270. god. posl. Kr.

Naime, numizmatički nalazi mogu se pripisati carevima Valerijanu I, (253-259 g. posl. Kr.), Galijenu (253-268 g. posl. Kr.) i carici Salonini, ženi cara Galijena (253-268 g. posl. Kr.). Prema tim nalazima moguća je direktna kulturna i vremenska paralela s arheološkim lokalitetom u Bubijevoj Jami u Siči kod Barilovića¹⁹, za koju je neupitno da je riječ o antičkoj nekropoli. U oba lokaliteta imamo primjerke novca carice Salonine.

Značaj i zanimljivost ovog arheološkog lokaliteta ogleda se u tome što su navedeni antički nalazi izmiješani s mnoštvom ljudskih i životinjskih kostiju čime se dovodi u direktnu kulturnu i vremensku paralelu i sličnost s

Jopićeva špilja, ulošci antičkog balzamarija, 3. st. posl. Kr.
foto: Domagoj Perkić

42

arheološkim lokalitetom u Bubijevoj Jami u Siči kod Barilovića, za koju je neupitno da je riječ o antičkoj nekropoli. Na oba lokaliteta prisutan je velik broj životinjskih kostiju i to uglavnom domaćih životinja: svinje, ovce, koze. Većina kosti domaćih životinja termički je obrađena, dakle kuhana i pripravljena za jelo, vidljivi su i tragovi ureza (tzv. "cutmarks") od kidanja i rezanja mesa. Divlje životinje rjeđe su zastupljene. Potrebno je naglasiti da su ljudi ovdje sahranjeni bili samo položeni na površini, a tijekom raspadanja kosti su ponegdje ostale na površini, a ponegdje upale u škrape između i ispod kamenja. Prema tome i u ovakvom podatku imamo analogije s Bubijevom jamom.

Posebnu zanimljivost ovom arheološkom lokalitetu u špilji pridaje nalaz jedne deformirane lubanje (izdužena i izobličena) koja je nađena u kanalu koji se pruža istočno od ulaza¹²⁰. Pod deformiranom

lubanjom u antropološkom smislu podrazumijeva se namjerno izobličena ljudska glava gdje je do deformacije došlo povezivanjem tijekom rasta i razvoja u juvenilnim stadijima života. Takve namjerno deformirane lubanje karakteristične su za razna plemena u ranom srednjem vijeku kao što su Avari, Langobardi, Huni, Sarmati, Ostrogoti i dr. U svakom slučaju ova lubanja pripadala je ženskoj osobi između 25 i 30 godina i prema antropološkoj analizi koju je izvršio dr. sci. Mario Šlaus, može se reći da je umrla nasilnom smrću, odnosno ubijena je jednim kratkim i preciznim udarcem u lijevu stranu lubanje što je i danas vidljivo na kostima lubanje²¹. Kojem je plemenu od navedenih ova lubanja pripadala, u kontekstu kakvih prilika je ubijena, kada se to sve dogodilo kao i preostali arheološki kontekst i enigme možda će se moći definirati u budućim arheološkim iskopavanjima i istraživanjima.

Za sada, bio bih dovoljno slobodan ponuditi interpretaciju koja se zasniva na postojećim činjenicama. U Jopićevoj špilji postoje nalazi iz kasnog srednjeg vijeka, okvirne datacije 13. – 15. st. posl. Kr. Špilja je tada korištena kao mjesto zbijega zbog ratnih prilika. To možemo povezati s provalom Tatara u 13. st. kroz ove prostore ili s početkom turskih okupacija u 15. st. Svi ostali nalazi pripadaju antičkom vremenu i mogu se usko datirati u prva desetljeća druge polovice 3. st. posl. Kr. Dakle, nalaza prije 3. st. i između 3. i 15. st. nema. Deformirana lubanja ovisno o etniku kojem je pripadala, imavši u vidu i prostor o kojem govorimo, može se datirati u 3. st. (Ostrogoti), 4. i 5. st. (Ostrogoti i Huni) 5.-6. st. (Langobardi) ili 6. i 7. st. (Avari). S obzirom na vrijeme datacije antičkih nalaza u špilji logičan slijed su Sarmati. Osim toga, u vrijeme 3. st. posl. Kr. ovim prostorima najbliži su Sarmati koji se nalaze između današnjih Karpata i Podunavlja i česti su njihovi upadi na područja

Panonie Inferior - Donja Panonija (prostor današnje Slavonije, Srijema i dijela Mađarske) odnosno sukobi s Rimljanima²². U takvim borbama je jedna Sarmatkinja mogla biti ratni plijen, ali i izvor zaraze koji tako dolazi na prostore današnjeg Korduna i okolice. Poznato je da se kuga javlja na istoku²³, a vojska i robovi – zarobljenici su bili glavni prijenosnici epidemije po cijelom carstvu. Na taj način kuga ubrzo dolazi i na prostore Panonije, gdje čak i car Klaudije II 270. god. AD umire od kuge u Sirmiju (današnja Sremska Mitrovica).²⁴ Slijedom događaja, populacija zaražena kugom sahranjiva se u špiljama, a što uraditi sa uzrokom zla – pošasti s Istoka – zarobljenom Sarmatkinjom (koja je možda bila i sarmatska svećenica jer se glava deformira samo posebnim članicama plemena) nego je ritualno pogubiti (egzekucija), žrtvovati bogovima i sahraniti s ostalima. Dakako ovo je samo moguća interpretacija povijesnih događaja zasnovana na postojećim povijesnim i arheološkim podacima, a njih je nažalost vrlo malo. S novim istraživanjima dobit će se i novi parametri za detaljnije i točnije interpretacije koje mogu ići u navedenom, ali i potpuno drugačijem smjeru.

MARKOVA ŠPILJA

Markova špilja nalazi se u Mateškom selu, oko 500 m sjeverozapadno od crkve Sv. Jurja, na prostoru zvanom Sodol ili Suhodol. Riječ je o manjem kanjonu koji navodno predstavlja nekadašnje korito rijeke Mrežnice. Koordinate položaja po Gauss-Kriegeru, a u odnosu na Greenwich su:

X= 50 20 660 N

Y= 55 53 026 E

Z= 181 m

Špilja se smjestila na istočnim padinama kanjona, oko pedesetak metara ispod današnje makadamske ceste. Ulaz u špilju veličine 1,5 x 1 m započinja manjim kanalom koji se spušta

prema ulaznoj dvorani, odnosno mjestu na kojem se špilja grana u dva kanala. Ukupna dužina špilje je 177 m, a dubina 14 m. Iz ulaznog dijela desni – jugoistočni kanal završava manjom dvoranom širine 7 m, dok se lijevi – sjeverozapadni nastavlja u dugački hodnik s više manjih kanala, a završava zasipom od zemlje i kamenja. Prve arheološke nalaze iz špilje pronašao je 1998. godine Jurica Štefančić iz Ekološkog društva Sedra iz Barilovića. Riječ je o antičkom željeznom ključu izduženog tijela s poligonalnom glavom na kojoj je veći kružni otvor. Na donjem dijelu prelazi u funkcionalni nastavak s jednim duboko žlijebljenim zupcem. Takvi ključevi korišteni su u svakodnevnom životu antičkog čovjeka i njihova datacija je 1. – 3. st. posl. Kr. Naime, izgled ključeva se vrlo malo promijenio od antike pa do suvremenih razdoblja i upotrebe tzv. cilindar ključeva i brava. Stoga, kad se nađe takav ključ, uža datacija je moguća samo ako se zna uži kontekst nalazišta i nalaza. Ključ osim što je utilitarni predmet, mogao je biti korišten i u sepulkralne svrhe, odnosno kao grobni prilog u nekropolama. U tom smislu ključ ima simbolično značenje – ključ za drugi svijet, ili veza pokojnika kao zaštitnika i doma koji je napustio kad je umro. U antičkim nekropolama ključevi kao grobni prilog su vrlo česti²⁵.

U površinskim nalazima nađenim 1998. godine, osim ključa, Štefančić je našao jedan željezni nož, tri brončane alke i jedan brončani prsten. Datacija ostalih nalaza je vjerojatno kasni srednji i novi vijek, što se posebno može tvrditi za prsten koji je karakterističan za 17. i 18. st. Svi nalazi nađeni su neposredno ispod površine, u sloju humusa, tridesetak metara sjeverozapadno od ulaza u tzv. lijevom kanalu. Na osnovu navedenih nalaza moglo se tvrditi da je špilja posjećivana u doba antike i kasnog srednjeg vijeka, pa je takva i evidentirana kao

arheološki lokalitet. No o karakteru samog nalazišta ništa se više nije moglo reći, odnosno u kakvom kontekstu i smislu je špilja korištena u doba antike. Za srednji vijek se moglo pretpostaviti kako je riječ o uobičajenom mjestu zbjega.

Markova špilja, željezni nož
foto: Domagoj Perkić

No, otkrićem Bubijeve jame indirektno se došlo i do novih spoznaja vezanih uz Markovu špilju. Naime, u Bubijevoj jami nađeno je 6 ključeva identičnih primjerku iz Markove špilje. Stoga je logično za pretpostaviti kako je i Markova špilja zapravo korištena kao antička nekropola, s tim da nije ostala sačuvana kao Bubijeva jama. Potrebno je naglasiti udaljenost od svega 4 kilometra zračne linije između Bubijeve jame i Markove špilje i što je još važnije potpuno jednak smještaj u kulturnom arheološkom kontekstu. Tu se u prvom redu misli na okolne arheološke antičke lokalitete koji su definirani kao antička naselja i antički kamenolomi, a nalaze se u neposrednoj blizini obaju špilja.

Nakon prvih nalaza iz 1998. godine i otkrića Bubijeve Jame, te novonastale hipoteze o Markovoj špilji kao antičkoj nekropoli, 1999. godine i 2000. godine izvršeni su detaljniji pregledi površine Markove špilje i učinjena prva probna istraživanja²⁶. Probna sonda postavljena je oko 25 m od ulaza, uz istočni rub lijevog kanala. Tom prilikom samo je potvrđena iznesena hipoteza jer je neposredno ispod površine nađen veći broj ulomaka životinjskih i manji, ali ipak prisutan, ljudskih kostiju. Pored kostiju nađeno je i dosta ulomaka karakteristične rimske keramike i to tzv. panonske bojane keramike. Ovakva vrsta keramike kao uvoz javlja se u Panoniji već sredinom 1. st. AD, a od 2. st. postaje tipična za rimsku provincijsku proizvodnju. Na širem području rimskog carstva ova tehnika izrade često pokazuje posebne karakteristike i raznolikosti koje su uslovljene kvalitetom i kvantitetom importa, ali i stupnjem razvoja lokalnog lončarstva²⁷. Stoga i postoji niz termina korištenih u domaćoj i stranoj literaturi za ovakvu vrstu keramike no za ove prostore prevladava termin panonska bojana keramika. Takav naziv u ovom slučaju je

najprikladniji zbog geografskog smještaja nalazišta, ali i iz razloga što je u 3. st. AD uglavnom proizvode lokalne radionice.

Ni ovdje kao ni u ostalim špiljama kosti i ostali nalazi nisu nađeni in situ, odnosno sve je razbacano po cijeloj površini. To može biti posljedica slijevanja vode niz kanal, ali i posjeta čovjeka od kasnog srednjeg vijeka do danas, gdje se kod svakog prolaza poremete odnosi i eventualne cjeline. Ne treba

zanemariti ni mogućnost namjernog "pometanja" kostiju zbog ionako prisutnog straha onih koji su se tu kasnije skrivali. Česta prisutnost čovjeka unutar špilje vidljiva je i po velikoj količini kasnosrednjovjekovne i novovjekovne keramike, no prisutni antički slojevi mogu se usko datirati u vremensko razdoblje treće četvrtin 3. st. posl. Kr.

ŠPILJA LIPA

Špilja Lipa nalazi se u naselju Protulipa uz rijeku Dobru, oko 700 m nizvodno od mosta između naselja Lipa i Protulipa. Na ovom području tijekom rijeke Dobra i Mrežnica su udaljeni svega 3 km i može se reći da protječu jedinstvenim geografskim prostorom kordunskog krša, iako poriječje Dobre nije po današnjoj definiciji dio Korduna. Položaj špilje po Gauss-Kriegeru, a u odnosu na Greenwich je:

X= 50 29 221 N

Y= 55 30 454 E

Z= 142 m

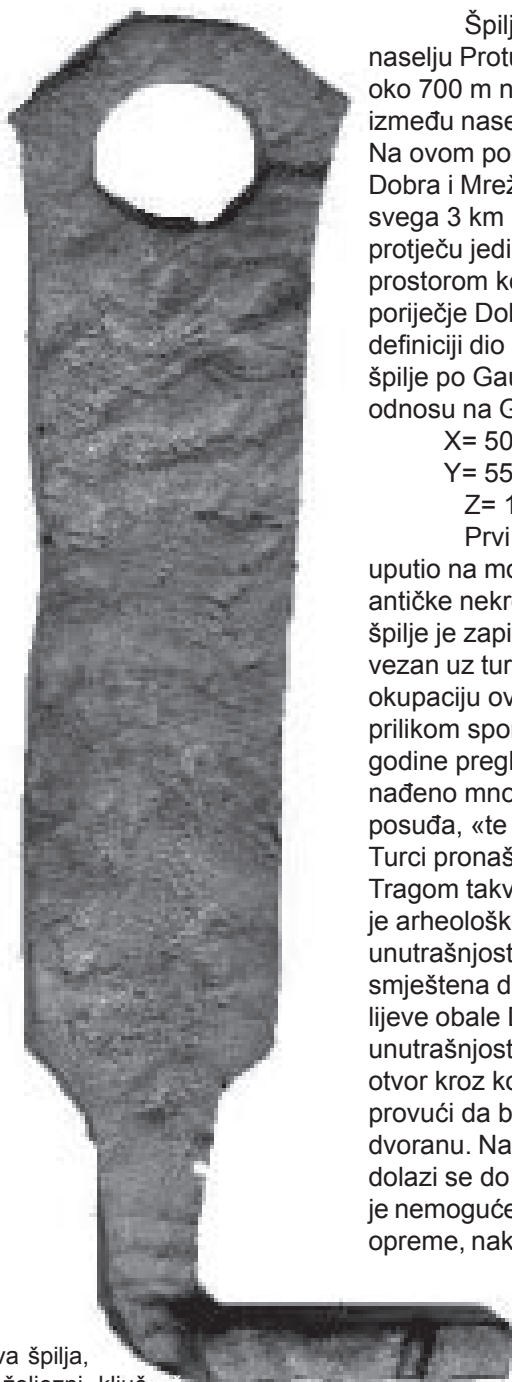
Prvi podatak koji nas je uputio na mogućnost postojanja antičke nekropole unutar ove špilje je zapis Radoslav Lopašića vezan uz turske prodore i okupaciju ovih prostora²⁸. Tom prilikom spominje kako je 1887. godine pregledao špilju u kojoj je nađeno mnogo ljudskih kostiju i posuđa, «te mora biti kako su ih Turci pronašli i zagušili dimom». Tragom takvog podatka izvršeno je arheološko rekognosciranje unutrašnjosti špilje²⁹. Špilja je smještena desetak metara iznad lijeve obale Dobre. Ulaz u unutrašnjost predstavlja vrlo mali otvor kroz koji se mora puzeći provući da bi se došlo u manju dvoranu. Nakon ulazne dvorane dolazi se do širokog procjepa koji je nemoguće prijeći bez dodatne opreme, nakon čega slijedi

naizmjenični niz manjih dvorana i vrlo uskih i niskih kanala kroz koje se

teško provući. Zadnji kanal završava manjom dvoranom površine 2x3 m. Arheološki nalazi zajedno s ljudskim i životinjskim kostima zastupljeni su u manjem broju već u prvom kanalu nakon procjepa da bi se koncentracija povećavala kako se odmiče od ulaza. Tako je najviše ljudskih kostiju pronađeno u zadnjoj dvorani. Pregledom površine u navedenim prostorima pored kostiju nađeno je i dosta ulomaka antičke keramike, i to keramike koja svojim tipološkim karakteristikama savršeno odgovara nalazima iz Bubijeve jame, Jopićeve špilje i Markove špilje. Dakle moguće ju je datirati u treću četvrtinu 3. st. posl. Kr. Gotovo da smijem reći, poznavajući prilike koje su se događale u tom vremenu, mogu i ovdje pretpostaviti identičnu situaciju kao i u navedenim špiljama, odnosno sahranjivanje u špilji umrlih od zarazne bolesti. Jer netko je morao imati vrlo jak razlog provlačiti se kroz uske kanale, prelaziti preko procjepa da bi nekoga sahranio, pritom poštujući pravila grobnog rituala – popudbina – keramičke posude. Da je ovdje kojim slučajem zaista riječ o izbjeglicama pred Turcima, otkud bi se našla antička keramika tako duboko u nepreglednoj i teško prohodnoj špilji. Samo netko koga tjera strah od smrti, ali strah od poštivanja tradicije i rituala je još jača, može se izložiti takvoj opasnosti i trudu pa sahraniti svoje bližnje na sigurnom mjestu, a dovoljno udaljenom od svakodnevnog svijeta.

Razbacane kosti i vrlo malo nalaza na površini posljedica su čestog prisustva ljudi u špilji, pri čemu se kod svakog prolaska neminovno poremete odnosi među kostima i nalazima, a vjerojatno se dio nalaza uzme za uspomenu.

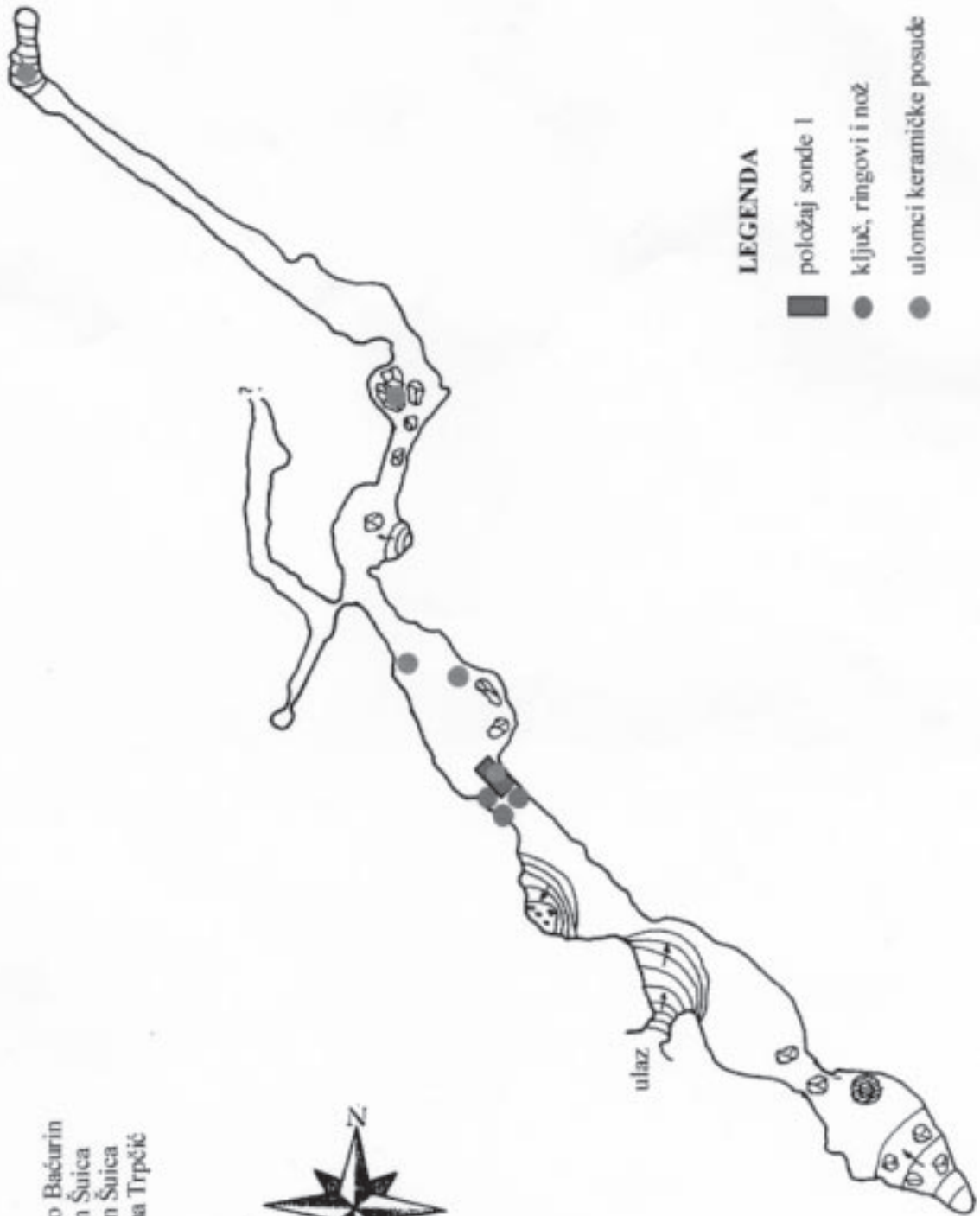
Sagledavši sve tri navedene špilje zajedno s Bubijevom jamom u jedinstvenom arheološkom kontekstu i smislu korištenja možemo s još većom sigurnošću govoriti o špiljama kao

Markova špilja, antički željezni ključ 3. st. posl. kr. foto: Domagoj Perkić

MARKOVA ŠPILJA, MATEŠKO SELO
TLOCRT ŠPILJE S POLOŽAJEM ANTIČKIH NALAZA

Topografski snimili: Željko Bačurin
Neven Šuica
Mjerrili: Neven Šuica
Marina Trpčić

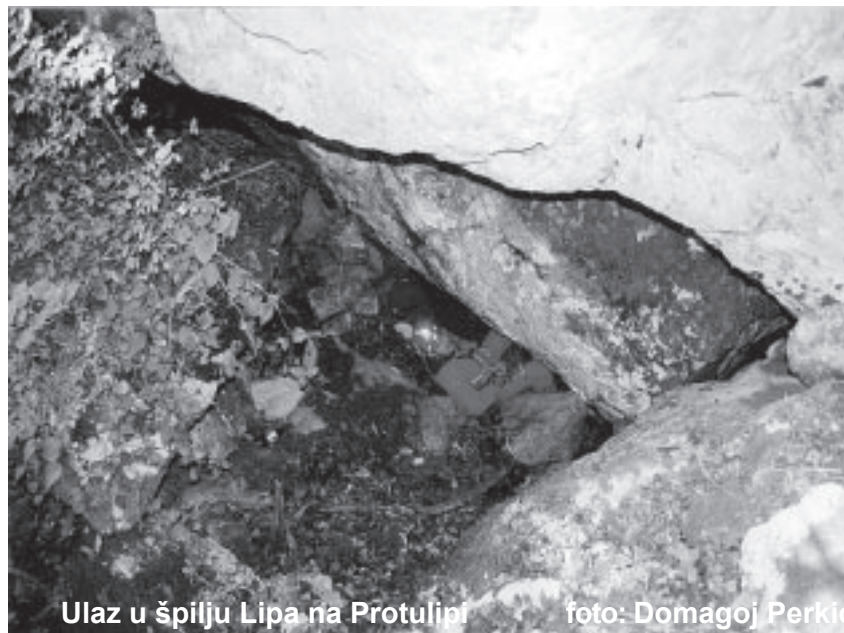
LEGENDA

- položaj sonde I
- ključ, ringovi i nož
- ulomci keramičke posude

antičkim nekropolama, te razlozima takve devijacije, gdje se odnosi među pojedinim špiljama međusobno potvrđuju, a sve zajedno predstavljaju specifičnost ovog područja i što je najvažnije predstavljaju novu znanstvenu spoznaju o životu u najširem smislu riječi, gdje i smrt gledamo kao sastavni dio života, jer čovjek umire tri puta; prvi put kad fizički umre, drugi put kad ga se prestane spominjati, a treći put kad umru i oni koji su ga spominjali. Arheolozi mu često daju i četvrtu šansu, no bilo bi lakše kada bi više pričali umrli, a manje im mi stavljali riječi u usta. S druge strane, kad bi oni više pričali, o čemu bi mi onda razmišljali, čemu bi se radovali?

Na kraju mogu se izvući i neke zajedničke karakteristike navedenih špilja što samo potvrđuje navedene hipoteze, ali i predstavlja smjernice za buduća istraživanja i otkrivanje novih lokaliteta:

- nalaze se na užem geografskom području (Kordun i okolica)
- nalaze se u okviru jedinstvenog arheološkog konteksta s okolnim rimskim naseljima i kamenolomima gdje su se proizvodile urne i kasnije sarkofazi
- ulaz unutar špilja je veoma zahtjevan i kompliciran
- nalazi nisu nikad u blizini ulaza u špilju nego u vrlo

Ulaz u špilju Lipa na Protulipi

foto: Domagoj Perkić

udaljenim prostorima do kojih je teško doći

- u svima, pored ljudskih, imamo i veći broj životinjskih kostiju koje su obrađivane
- kosti kao i nalazi uvijek su polagani na površinu, a nikad ukopavani
- svi nalazi spadaju u uobičajene grobne priloge ili dijelove nošnje ljudi tog vremena
- svi keramički, metalni i drugu nalazi mogu se vrlo usko datirati u treću četvrtinu 3. st. posl. Kr. (ponekad imamo iste primjere novca u dvije različite špilje).

mikroregionalni arheološki kontekst zbog svoje specifičnosti, zasigurno prelazi lokalne okvire i dobiva makroregionalni značaj.

Kako god, u ovom slučaju

Špilja Lipa na Protulipi, prijelaz preko jame

foto: Domagoj Perkić

Špilja Lipa na Protulipi, ulomci antičkog lonca,
3. st. posl. Kr. foto: Domagoj Perkić

Jopićeva špilja, antička uljanica, 3. st. posl.K.

foto: Domagoj Perkić

Legenda

¹Božidar Čečuk i Ružica Drechsler Bižić, Pregled arheoloških istraživanja u špiljama na području SR Hrvatske, Zbornik radova s Devetog

Jugoslavenskog speleološkog kongresa, Zagreb, 1984, str. 187.

Grga Novak, Markova špilja na otoku Hvaru, Arheološki radovi i rasprave, Zagreb, 1959,

²ibidem, str. 187

³Alka Starac, Antički nalazi iz pećine na Gradini kod Premanture, *Histria arcaologica* 30/1999. Pula, 2001., str. 109-154

D. Brajković – D. Komšo, Istraživanje lokaliteta Pećina na Gradini kod Premanture, Godišnjak muzealaca i galerista Istre br. 6, Pula, 2000., str. 12 – 14.

⁴Florus, ep. II.22,4.

⁵France Leben, Značilnosti in pomen nekaterih arheoloških jamskih najdišč na području jugovzhodnih Alp, *Adriatica praehistorica et antiqua*, Zagreb, 1970. str. 413.

⁶Iordanes, Rom. 241.

⁷France Leben, Značilnosti in pomen nekaterih arheoloških jamskih najdišč na području jugovzhodnih Alp, *Adriatica praehistorica et antiqua*, Zagreb, 1970. str. 413.

⁸Domagoj Perkić, Grad mrtvih u Bubijevoj jami kod Barilovića, *Histria antiqua* 8, Pula, 2002. str. 103-131.

⁹Ružica Drechsler Bižić, Nekropola brončanog doba u pećini Bezdanjači kod Vrhovina, *VAMZ*, 3. ser.-vol.XII-XIII,

Zagreb, 1979-80., str. 27-70
Alojz Benac, Napomene uz problematiku prahistorijske nekropole u Bezdanjači, VAMZ, 3. ser.-vol. XXVI-XXVII, Zagreb, 1994., str. 21-24

¹⁰Ivan Marović, Jama u Podumcima, *VAHD*, sv. 90-91, Split, 1999., str. 9-30

¹¹Mirko Malez, Kvartarnogeološka, paleontološka i paleolitička istraživanja u špiljama Hrvatske, Zbornik radova s Devetog Jugoslavenskog speleološkog kongresa, Zagreb,

1984, str. 170.

M. Kišpatić, Kostii iz Baračeve špilje kod Kršlja, Viestnik Hrv. arheološkog društva 7, 2, Zagreb, 1885, str. 33-37

¹²Domagoj Perkić, Grad mrtvih u Bubijevoj jami kod Barilovića, *Histria antiqua* 8, Pula, 2002. str. 103-131.

¹³Scriptores Historiae Augustae, u prijevodu D. N. Hraste, Zagreb, 1994., str. 310

¹⁴Ivan Rabar, Poviest carstva rimskoga, II dio (od Pertinaxa do smrti Teodosijeve), Zagreb, 1889.,str. 97-98

M. Cary and H. H. Scullard, A history of Rome, down to the reign of Constantin, London, 1975., str. 510-511

Chris Scarre, Chronicle of the roman Emperors, London, 1995., str. 173

N.A. Maškin, Istorija starog Rima, Beograd, 1951., str. 479

¹⁵M. Malez, P. Vekić, M. Garašić O. Prebanić, Antropološko i arheološko značenje Jopićeve špilje na Kordunu, Naš Krš, br. 24-25, Sarajevo 1988., str. 63-68

¹⁶L. Čučković, Arheološka karta zajednice općina Karlovac, Karlovac, 1984.

L. Čučković, Arheološki nalazi iz pećina karlovačkog kraja, Zbornik gradskog muzeja, 2, Karlovac, 1984., str. 17-20.

¹⁷Kristina Badovinac, Marta Bezić, Hrvoje Cvitanović, Krešimir Raguž i autor ovih redaka.

¹⁸sve primjerke novca očitala je Zdenka Dukat, prof. iz Arheološkog muzeja u Zagrebu

¹⁹D. Perkić, o. c. 113

²⁰speleološka istraživanja iz 1987. godine - M. Malez, P. Vekić, M. Garašić O. Prebanić, Antropološko i arheološko značenje Jopićeve špilje na Kordunu, Naš Krš, br. 24-25, Sarajevo 1988., str. 64.

²¹cjelokupnu antropološku analizu izvršio je dr. Mario Šlaus iz Odjela za arheologiju pri HAZU

²²Ivan Rabar, Poviest carstva rimskog (od Pertinaxa do smrti Teodosijeve) II dio, Zagreb, 1889., str. 105-108

N.A. Maškin, Istorija starog

Rima, Beograd, 1951., str. 477-479

Željko Demo, Iz numizmatičke Zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu – Postum, Numizmatičke vijesti 35,

Zagreb, 1981., str. 13-14

Chris Scarre, Chronicle of the roman Emperors, London, 1995., str. 174-176

²³Ivan Rabar, Poviest carstva rimskoga, II dio (od Pertinaxa do smrti Teodosijeve), Zagreb, 1889.,str. 97-98

²⁴N.A. Maškin, Istorija starog Rima, Beograd, 1951., str. 479

Chris Scarre, Chronicle of the roman Emperors, London, 1995., str. 183

Scriptores Historiae Augustae, u prijevodu D. N. Hraste, Zagreb, 1994., str. 356

Otto Veh, Leksikon rimskih careva od Augusta do Justinijana I, Jastrebarsko, 2001., str. 63

²⁵Zoran Gregl, Rimske nekropole sjeverne Hrvatske, Katalog izložbe, Zagreb, 1997, str. 75.

D. Gaspar., Romische kastchen aus Pannonien, Budapest, 1986.

²⁶na istraživanjima su sudjelovali autor ovih redaka te Hrvoje Cvitanović i Petar Protić kao tadašnji članovi Speleološkog društva Karlovac, a danas Speleološkog kluba "Ursus spelaeus"

ANCIENT NECROPOLIS IN PITS – A CHARACTERISTIC OF THE AREA OF KORDUN

While discovering and exploring Bubijeva cave in the woods Srnjak near Barilovic an unusual deviation in the sepulchral rite in the ancient history was noticed. That is, in a normally uniformed Roman world, especially concerning the burial procedures, burying in caves was seen for the first time. These procedures are known all over Europe, including Croatia, but have always been connected to prehistoric cultures. The antique necropolis of Bubijeva cave, being a phenomenon, has as well given us some new knowledge and interpretation of the existing findings in some caves. Additional research and archeological examinations have shown these cave-burying procedures in the ancient times in other places as well. First of all, there are to be mentioned Jopica pit in Krnjak, Lipa pit in Protulipa and Markova pit in Mateško selo. Vrhovka pit in Kamanje could be joined into this group but it still represents a complex archeological site and further detailed analyses of it are needed to confirm this hypothesis. According to new findings and new interpretation of the existing ones we can talk about a micro-regional phenomenon not just an isolated site. This area covers central Croatia, between the middle and low flows of the rivers Korana and Mrežnica with their estuaries into the river Korana in Karlovac (the area of 20x15 km) with the

exception of Vrhovka pit unless proven as an example of the antique necropolis. The joint characteristics of the above mentioned pits are as following:

- situated in a narrow geographical area (Kordun)
- the findings are never near the entrance but in farther areas difficult to reach
- alongside with human, a huge number of animal bones are to be found
- all ceramic, metal and other findings are from the 3rd century BC (at times there are the same examples of coins in two different caves)

As well as the new knowledge of death and burial rituals in this area in the late ancient times other parts of the daily lives of the people buried here have become known to us. This refers to the Roman settlements and quarries found in the vicinity of these pits. Each Roman settlement and quarry can be matched with a particular pit which gives us a closed archeological unit of one area in a particular period.

All the information given in the article is just one piece of the puzzle to be solved in the future, only guidelines for further explorations and knowledge.